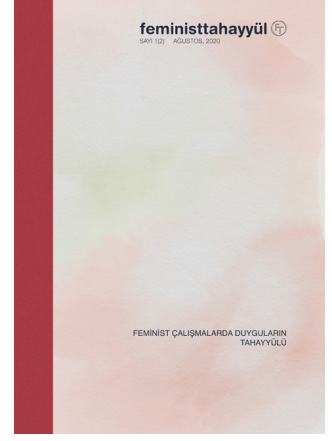

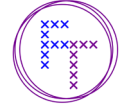
Lynne Segal ile Söyleşi: Feminist Hareket, Feminist
Tahayyül ve Bakım Üzerine.

Alev Özkazanç

Feminist Tahayyül, 1(2): 296-314.
(Söyleşi)

© Bu eser ancak referans verilerek kullanılabilir ve izin
almaksızın çoğaltılamaz.

Lynne Segal ile Söyleşi: Feminist Hareket, Feminist Tahayyül ve Bakım Üzerine

Alev Özkazanç

Geçtiğimiz aylarda sizi Türkiyeli dinleyiciye/okuyucuya tanıtmak için hayatınız ve çalışmalarınızla ilgili bir podcast hazırladım¹. Orada da söylediğim gibi, 1980’li yıllarda yetişen bir sosyalist feminist olarak erken dönem çalışmalarınızın benim formasyonuma etkisi büyük oldu. Daha sonra yakın dönem çalışmalarınızı da okudum. Geçmişiniz ve bugününüzü zengin bir şekilde ilişkilendirmiş olduğunuzu görmek beni mutlu etti. Aslında, bir anlamda, 1970’lerdeki devrimci geçmişinizle olan ilişkilenenin çalışmalarınızın merkezini oluşturduğunu fark ettim. Kuşaklararası aktarımı göz önünde bulundurmuş; geçmiş, günümüz ve geleceğin ilişkisini anlamlandırmak için kullanmışsınız. Kuşaklararası aktarım meselesine eğilmeniz birçok açıdan önemli. Bu söyleşi açısından da özel bir önem taşıyor. Çünkü ben bu söyleşiyi, Türkiye’de yeni kuşak feminist akademisyenler tarafından yeni kurulmuş olan *Feminist Tahayyül* dergisi için yapıyorum². Bu sayının teması duygulanım. Siz psikoloji eğitimi almış, şu an Londra Üniversitesi’nde psikoloji ve toplumsal cinsiyet çalışmaları alanında profesör olarak çalışan birisiniz. Feminizm, erkeklik, cinsellik ve son yıllarda da yaşlanma üzerine birçok kitap yayınladınız. Dolayısıyla, sorularımı bu hatlar üzerinden formüle etmeye çalışacağım. İlk olarak gelenek ve gelecek meselesiyle başlamak istiyorum.

İlk olarak gelenek ve gelecek meselesiyle başlamak istiyorum. İkinci dalgadan günümüze kadar feminist harekette gözlenen süreklilikler, kopuşlar ve dönüşümler hakkında ne düşünüyorsunuz, mevcut durumda ne gibi sorunlar ve gelecek için ne gibi imkânlar var?

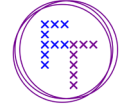
¹ Podcast için bkz. <https://www.kisadalga.net/salgin-kayip-ve-dunya-aski-lynn-segalin-oykusu-2/>

² Bu görüşme 2 Temmuz 2020 tarihinde yapılmıştır.

Feminist Tahayyül bir dergi için harika bir isim! Öncelikle burada olmak çok güzel demek isterim. Soruna gelince, bu geniş bir soru, bugün feminizmi düşününce pek çok açıdan ilişkilenebildiğimiz bir nosyon. Dolayısıyla kaçınılmaz olarak, vereceğim her cevap çok yüzeysel olacak. Bazıları feminizmin zamanla eşit hak talebi vurgusundan öznellik, dil ve kültür alanlarına kaydığını iddia ediyor. Bence biz feministler olarak, [hareket içinde] farklı zamanlarda farklı vurgular öne çıksa da, aslında her zaman bu karmaşık meselelerle uğraştık. Çoğu feministin her zaman yerel ve kişisel olanı vurgulamış olduğunu söylemek isterim; hem içinde yaşadığımız toplumdaki acil sorunlar üzerinde durduk, hem de olan bitenle küresel bağlamda ilgilenmeye çalıştık. Bana kalırsa geçmişle bugün arasındaki devamlılık, özellikle sosyalist feministler için, her zaman toplumsal dönüşüm için çalışmış olmamız. Dönüşüm, bence eşit haklardan daha fazlasını ifade ediyor. Dönüşüm toplumsal değişme demek; toplulukların herkesin katılabileceği şekilde dönüşmesi, herkesin kamusal alanda eşit muamele ile yer alabilmesi demek. Kamusal alana bu şekilde katılımı ve dolayısıyla dönüşümü sağlamanın yolları olmak zorunda. Toplumsal dönüşüm, bizim [sosyalist feministlerin] geçmişte de bugün de her zaman istediğimiz şey. Bu aynı zamanda feminizmin sol siyasetle ilişkisiyle, bu ilişkinin var olup olmaması gerekliliğiyle ve daha geniş mücadelelerle bağlantılı bir konu.

Günümüzde radikal hareketlerin başına çoğu zaman geldiği üzere, hareketler genellikle düzenle uyum sağladı. Bu yüzden şu an çaba daha çok hareketlerin radikal ruhunu canlı tutmaya çalışmak noktasında yoğunlaşıyor. Bugün bu tehlikeyi neoliberal feminizmin yükselişiyle birlikte görüyoruz. Feminist hareket özelinde, feminizmi yeniden üst sınıftaki kadınlar için bazı yüzeysel eşit haklar talep etme noktasına indirgemek için uğraşılıyor. Ancak, her ne kadar medya neoliberal feminizme bayılsa da çoğu feminist neoliberal değil.

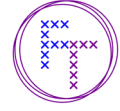
Diğer taraftan, önemli bir başka değişim de kadınların arasındaki ayrımların gittikçe derinleşmesi oldu. Sizin de Türkiye’de Kürt meselesi nedeniyle çok iyi bildiğiniz gibi, kadınlar arasındaki ayrımlar çoğunlukla sınıf, ırk ve etnisite üzerinden vurgulanıyor. Feministler bu noktada kesişimsellik kavramını (*intersectionality*) öne sürdü. Kimberlé Crenshaw³ bu kavramı kullanan ve konuyu vurgulayan ilk kişi olarak görülüyor. Ancak bahsettiğimiz derin ayrımların üstesinden gelmek için yalnızca kavrama sahip olmamız yeterli değil; bunun üzerine düşünmeli, kuramsallaştırmalı ve uygulamalıyız. Kesişimsellik vurgusunun bu şekildeki bir örneği şu an “Siyah Hayatlar Değerlidir” (*Black Lives Matter*) hareketinde ve ırkçılığın süregiden etkisinde görülebilir. Amerika Birleşik Devletleri’nde polisin silah taşınması, sonra bu silahı kullanması ve siyahlara karşı gerçekleştirdiği pek çok vahşet gündelik yaşamın içerisinde her dakika devam ediyor. Bugün burada (Britanya’da) ve her yerde, ırkçılığın hala en zararlı pandemi olduğunu söyleyebiliriz. Dolayısıyla, bizler için her zaman yapacak çok iş var.

Bu söyledikleriniz kuşaklararası aktarım ile ilgili ikinci sorum ile çok ilişkili. 1980 sonrasında yaşanan sarsıcı ve kafa karıştırıcı büyük dönüşümlerin etkisi göz önünde bulundurulduğunda, bugün feministler arasında kuşaklararası aktarımın imkânları sizce neler?

Bu aslında ilginç bir soru. Çünkü bugün, kuşaklararası aktarımın karşısında pek çok engel var. Sürekli ilerlememiz gerektiğini vurgulayan saçma “yenilik” vurgusu bunlardan birisi. Geçmiş zaman, geçmişin insanları ve fikirleri artık popüler değil. Britanya’da ve başka yerlerde, sürekli yeniye aramaktaymış gibi yapma hâlinin pohpohlandığını görüyoruz. Diğer taraftan, artık ilerleme fikrinin kendisinin oldukça problemlili olduğunu biliyoruz. “Yeni” dediğimiz aslında her zaman eskiyi beraberinde taşıyor. Belki çoğu zaman eskinin en kötü yanlarını...

---

³ Bkz. Crenshaw (1989).

Fakat, umut edelim ki, aynı zamanda geçmişin iyi taraflarının bir kısmını da taşıyabilsin.

Bugün medya, geçmişteki mücadeleleri genellikle “sıkıcı” olarak yansıtıyor ve bu bir problem. “Sıkıcı” ikinci dalga feministler, “sıkıcı” 1970’ler ve buna benzer pek çok şey duyuyoruz. Bunlar genellikle medyanın ve anaakımın okumaları. Oysaki ben medyada sunulanın aksine, benim kuşağımla ilgilenen [1970’lerdeki feminist hareket], geçmişte neler olduğunu öğrenmek isteyen pek çok kişiyle karşılaşıyorum. “Olan biteni kaçırmış gibi hissediyorum, keşke orada olabilseydim.” diyen biriyle karşılaşmak hiç de nadir bir durum değil. Her ne kadar feminist hareket için her zaman ilişkilenecek yeni şeyler olsa da bence kuşaklararası bağları sıkı tutmak ve birbirimizden ne kadar çok şey öğrenebileceğimizi görmek çok önemli. Bunu asla tek yönlü bir ilişki olarak düşünmemek gerek. Geçmişten öğrenmek kendi başına zaten çok önemli, ayrıca bizim gibi daha ileri yaştaki feministler için hem psikolojik hem de politik olarak kesinlikle elzem. Böylece yeni fikirler, hareketler ve olup bitenlerin bilgisi sayesinde dünya ile bağlantı halinde kalıyoruz. Örneğin son zamanlarda özellikle ırk ve etnisite hakkında bolca yeniden düşünme imkânı oldu. Yalnızca kadınların arasındaki farklılıkların derinliği değil, her birimizin arasındaki uçurumlar fark edildi.

Feminist hareketi nasıl (her zaman) daha kapsayıcı hale getirebiliriz? Örneğin bugün önemli bir mülteci, sığınmacı meselesi var. Evlerini terk etme zorunluluğu ile karşı karşıya kalan insanlar... Birinin ülkesindeki savaş ya da baskı nedeniyle evini terk etmeye zorlanması ne kadar korkunç bir şey. Anaakım düşüncenin bu sorunla ilişkilene biçimi genellikle ciddiye almama ve sığınmacıların “bizim” toplumlarımızdan aç gözlülükle yararlanmak istediklerini söyleyerek sorunu küçümseme şeklinde.

Küresel olarak eşit bir dünya ve daha fazlasıyla ilgilenip bu alana girdiğimizde, sürekli zor durumda olanların ve ilgimizin büyük çoğunu yöneltmemiz gerekenlerin ihtiyaçlarını neredeyse hiç fark etmeyecek ve anlamlandırmayacak şekilde formüle edilmiş yeni söylemlerle

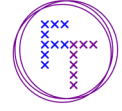

karşılaşıyoruz. Dünyanın daha zengin ülkelerinde olanlar çoğunlukla diğerlerine yardım etmekte başarısız oluyorlar ya da daha da kötüsü sömürgeci müdahaleler ve askeri faaliyetlerle dünyanın yoksul bölgelerindeki problemlerin sürdürülmesine neden oluyorlar. Sorunuza geri dönecek olursak, her zaman geçmişten öğreneceğimiz ve ders çıkaracağımız çok fazla şey var. Geçmiş çok önemli bir kaynak, her zaman arkamızda ve biz onu bugüne taşıyabiliriz. Hatalarımızdan öğrenerek ve geçmiş mücadelelerimizde önemli olduğunu düşündüğümüz şeylere tutunarak, geçmişin kötü yanlarının üstesinden gelebiliriz. Bu tıpkı sizin Feminist Tahayyül'ünüzün söylediği gibi tahayyül ile ilgili bir mesele, değil mi? Şimdiye dek tahayyül ettiklerimizin en iyi yanlarına dayanarak, sürekli yeniden düşünmeye devam etmeliyiz. Geçmiş ile bugün ve gelecek arasında bu bağlantıyı kuran, zenginleştiren birçok insan biliyorum. Bugün yüzleşmemiz gereken en önemli meselelere bakarak bu ilişkiyi kurmaya çalışmalıyız.

Günümüzde diğer kuşaklarla bağlantılı kalmanın önünde ne gibi zorluklar olduğunu düşünüyorsunuz? Genç ve yaşlı kuşakların perspektifinden bakınca ne görüyorsunuz?

Bence farklı kuşakların bağlantı kurmasına ilişkin zorluklar iki taraftan da kaynaklanıyor. Yaşça daha büyük olan kuşak kimsenin onlarla ilgilenmediğini düşünme eğiliminde. Yaşlanmayla birlikte gelebilen bir görünmezlik hâli var ve çok ünlü olmadığımız takdirde kimsenin bizim fikirlerimizle ilgilenmediği düşüncesine kapılabiliyoruz. İnsanlar hâlâ Judith Butler'ın akademik dünyası ile ilgileniyor olabilir. Ama o bile “Benimle hâlâ ilgileniyorlar mı?” diye endişe duyuyor. Bu durum söz konusu ilişkiyi kurmakla ilgili zorlukların yalnızca bir kısmı ve biz bu konudaki endişelerimizin üstesinden gelmeliyiz. Ancak bundan daha kötüsü başkalarıyla ilişki kurduğunda takdir edilmediğin fikri.

Hepimiz yaşlanma korkusuna sahibiz. Hatta bir kimse gerçekten yaşlılardan korkabilir. Kültürümüzde bu var. Ayrıca kadınların yaşlanma konusundaki konumlandırılışı daha da sorunlu. Kadınlar yaşlılığı temsil ediyor ve yaşlılık da ölümle ilişkilendiriliyor. Gençler

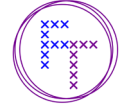

kırılganlıktan ve yaşlıların bağımlılığı olarak gördükleri bu süreçten korkabilir. Bu anlaşılır bir durum. Benim ve başkalarının da sürekli olarak, bazen kısmen de olsa, vurguladığımız bir şey bu. Yakın zamanda bu tartışmaları içeren bir “Bakım Manifestosu”⁴ (*The Care Manifesto*) hazırladık. Orada da birbirimize her zaman ihtiyacımız olduğunu vurguluyoruz.

Evet, bazı kırılganlıklar, fiziksel ve psikolojik ihtiyaçlar söz konusu olduğunda, diğer insanlara daha bağlı hale gelebiliriz. Ama bu aslında her zaman karşılıklı bir ilişkiye tekabül ediyor. Almak kadar vermeye de ihtiyacımız var. İlgilenecek kimsesi olmayanlar da kendilerini dünyada izole ve yalnız hissediyorlar. Vermek ve almak birbirinden bağımsız şeyler değiller. Hasta ve yaşlılarla ilgilenmek, yalnızca karşılığı olmayan bir şey yapmış olmak anlamına gelmiyor. Ben yaşlanma ile ilgili kitabımda da yazdığım gibi bakımı (*care*) bu şekilde görmüyorum (Segal, 2014). Yukarıda bahsettiğim manifestoyu yazarken, konu üzerine daha da fazla düşünme imkânı buldum. Diğer insanlarla ilgilenmeliyiz; bu insan olmanın bir parçası. Ancak, bunu yapabilmek için gerekli beceriler ve yeterlilikler noktasında eğitilmemiz gerekebilir. İlginç bir biçimde, bu beceriler ve yeterlilikler çoğunlukla kadın ve feminen olmakla ilişkilendirilerek itibarsızlaştırıldı. Bakım neredeyse karşılıksız yaptığımız bir şey. Bu değersizleştirmenin bir nedeni de bakım becerileri ve faaliyetlerinin piyasa ve kârlılık için pek de elverişli olmaması. Bakım, bu noktadan baktığımızda da oldukça önemli bir konu. Aslında hayattaki pek çok şey bakım ile ilgili, ancak yine de bakım değersizleştiriliyor. En azından şimdiye kadar böyle olduğunu söyleyebiliriz. Şimdiye kadar diyorum çünkü Covid-19’un, bu konuda yarattığı değişimi görmek çok ilginç. Virüsle birlikte şunu daha fazla fark ettik: Birbirimizle ilgilenmeli ve kendimize iyi bakmalıyız. Virüsü yaymamalıyız ve hatta kapmamalıyız. Dolayısıyla, birbirimizle bağlantılı olduğumuzu bugün daha çok düşünmeliyiz. Britanya’da ve birçok başka yerde, uzun bir süre boyunca çalışmak için, ücretli işlerimize gitmek için dışarıya çıkamadık. Ancak bu durum karşılıklı yardım için yeni imkânlar doğurdu. “Karşılıklı

---

⁴ Bkz. Hakim, Chatzidakis, Littler, Rottenberg, ve Segal (2020).

yardım” bir zamanlar anarşist ve radikal sol bir kavram olarak algılanıyordu. Bugün ise artık gündelik yaşamın içerisinde. Çünkü birbirimizle ilgilenmek zorunda olduğumuzu biliyoruz.

İnsanlar gerçekten yaşlıların yaşadığı yerlerin haritalarını oluşturarak, buralara gidip yaşlıların kapılarını çalarak, “Size yardımcı olabilir miyim? Bir şeye ihtiyacınız var mı?” diyorlar. Kötü olan şey, gittikçe daha fazla insanın yardıma ihtiyaç duyması. Britanya’da gıda bankalarının (*food banks*) sayısı katlanarak artıyor. İnsanlar pandemide dışarıya çıkmaya başladıklarında buralara giderek yiyecek verdiler. Pek çok genç öne çıkarak, virüs nedeniyle kamusal alandan uzaklaşmak zorunda kalan yaşlıların yardımına koştu. Yaşlıların ihtiyaçları olana eriştiklerinden emin olmaya çalıştılar. Bu durumun kuşaklararası bir etkileşim yarattığını düşünüyorum. Felaketlerin her zaman olası iyi bir yanı vardır. Geçtiğimiz aylarda insanların hayatlarına normal şekilde devam edememeleri gerçek bir kopuştu. Ama bunun hem kendimizi hem de birbirimizi daha çok önemsemek gibi bazı iyi tarafları olduğunu umuyorum. Bu zor bir süreç, fakat karantina bittiğinde hayatta kalmış olacağız. HIV gibi diğer sağlık krizlerini ve bu kriz esnasında çoğunlukla lezbiyenler ve daha geniş radikal kesimler tarafından desteklenen gey grupların inanılmaz dayanışmasını düşünürsek, yaşanılardan ders çıkarmanın önemini görürüz. Biz HIV krizinden dersler çıkardık. Örneğin herkesi önemseyebileceğimiz ve akraba grubumuz dışındakileri önemsememiz gerektiğini vurgulayan çoklu-özen (*promiscuous care*) kavramı geliştirildi. Fakat maalesef, HIV tedavi edilebilir ve kontrol edilebilir hale geldiğinde, bu dayanışmanın tamamen değil ama önemli oranda düştüğünü gördük.

Diğer sorum *Bela Yaratmak: Yaşam ve Politika (Making Trouble: Life and Politics)* kitabınız hakkında. Kitapta, kimliğin (*identity*) bireyin özgül sosyal konumundan ya da “iyi” bir kuramsal dayanaktan kaynaklanmadığını ancak temel olarak kişinin belirli bir zamanda dâhil olduğu sosyal çevreden kaynaklandığını söylüyorsunuz. Ayrıca “[ikinci dalganın] sosyal ortamında benimsemiş olduğumuz en zengin umutlarımız ve kapsayıcı tahayyüllerin bugünkü kuşaklar için ilham kaynağı mı olacağını yoksa onlarla alay mı

edileceğini bilmiyorum” diyorsunuz. Sizin zamanınızdaki bu kapsayıcı tahayyüle ne oldu? Ve neden? Bugün böylesi bir kapsayıcı tahayyülün yeniden düşünülebilmesi için imkânlar nelerdir?

Daha kapsayıcı tahayyüller için her zaman imkânlar var. Bazılarımız böylesi tahayyülleri genişletmek için çalışıyor. Burada önemli olan nokta, şu an için mümkün olanın başka bir anda farklı görünebiliyor olduğu. Örneğin 1960’lı yılların sonunda feminizm ortaya çıktığında, kadın olmak tek başına dayanışmanın temeli olarak görülüyordu. “Ben kadını, beni duy” düşüncesi. Bu anlamda kadın merkezli bir kültürün gelişmesinden bahsedebiliriz. 1970’ler geçip 1980’lere geldiğimizde, kadınlar arasındaki ayrımların neler olduğu giderek daha belirgin hale geldi. Niçin bu mükemmel kapsayıcı tahayyüllere, farklılıklarımızla birlikte sahip olamıyoruz? Kuşaklararası çatışmalarda her zaman anlaşmazlık olacaktır. “Ama bize ve bizim ihtiyaçlarımıza odaklanılmıyor.” diyenler her zaman olacaktır. Burada karşımıza ezilenlerin hiyerarşisi meselesi çıkıyor: Kim en çok eziliyor, kim en zor durumda? Bazen bu sorulara cevap vermek çok zor değil. Türkiye’de, karmaşık tarihini çok iyi bilmemekle birlikte, Kürt halkı ve Kürt kadınları bu konuyu öne çıkarmakta çok başarılı oldular. İnsanlar çoğunlukla dışarıda bıraktıklarına karşı birleşiyor. Başka yerlerde, mesela burada (Britanya) ve ABD’de ırk meselesini düşünürsek, beyazların siyahlara karşı birleşmeleri konusunda teşvik edildiklerini görüyoruz. Donald Trump bu şekilde ABD başkanı olarak seçildi. Trump’ın bugün de faşist ve gerici bağınaz ırkçı güçlerin yükselişine dair umduğu şey bu ve bu şekilde tekrar seçilebileceğini düşünüyor. Kapsayıcı tahayyüller, kendi içimizdeki çatışmaların kaçınılmazlığının ve iktidar yapılarının bizi nasıl böldüğünün farkına varmak yoluyla daha da geliştirilmek zorunda. Bu iktidar yapıları bizleri kasıtlı olarak bölüyor, bizi bölmek için kullanılıyor. Kendi kapsayıcı feminist tahayyülümüzü ya da sosyalist feminist tahayyülümüzü geliştirerek, bizi hangi güçlerin ayrıştırdığını görmek ve birbirimizi anlamak, onurlandırmak ve birbirimizle paylaşmak için ekstra çaba sarf etmek zorundayız. Ancak bu kolay değil. Bazı zamanlar daha kolay gözüküyor. Sorunu cevaplamaya başladığımda söylemek istediğim bu işlerin

günümüzde daha da zor gözüküyor olduğuydu sanırım.

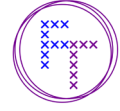
Bu noktada yine birbirimize olan bağımlılığımız düşüncesine başvurmakta fayda var. Judith Butler ve birçok başkası insanların birbirlerine ve dünyanın kendisine olan bağımlılığını vurguluyorlar. Dünya insan faaliyetlerinden çok fazla zarar gördü. İklim krizi ve türlerin çeşitliliğinin giderek azalmasını insan faaliyetlerinin sonuçları olarak gördük. Hepimiz birbirimizi ve dünyayı önemseyebilmeliyiz. Topluluğumuzun sınırlarını gezegeni önemseyecek şekilde genişletmeliyiz. Bu, şimdiye dek tasarladığımız kapsayıcılıktan daha farklı bir kapsayıcılık içeriyor.

Daha geniş bir tahayyül...

Evet, burada sürdürülebilir bir gelecekte, çevreci anlaşmalardan bahsediyoruz. Bu herkesin benimseyeceğini umduğumuz bir şey. Bunu kabullenmeye, kendimizi önemseyerek, birbirimizi önemseyerek başlayabiliriz. Bu da ancak birbirini gözeten, özen gösteren bir dünyada, özen gösteren topluluklarda mümkündür. Her şeyin birbiriyle ilişkisi olduğunu anlamak için çalışmalıyız. Yerel ve kişisel olanı da dâhil eden büyük bir tahayyüle ihtiyacımız var. Bu oldukça zor bir süreç.

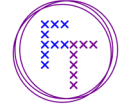
Çok zor, haklısınız. Peki bu bağlamda güncel feminizmin içerisinde en eleştirel yaklaşmış eğilimler hangileri? Ve en umut veren, etkileyici bulduğunuz gelişmeler nelerdir acaba?

Kişisel güçlenme feminizminin (*aspirational feminism*) bir türünün anaakım tarafından çokça teşvik edilmesi bariz bir sorun. Bazıları buna neoliberal feminizm adını veriyor. Sanırım bunu kabaca, feminizmin sadece, kendimizi bireysel bir kadın olarak var etmemizle ilgili olduğu şeklinde tanımlayabiliriz. Biz Britanya'da buna Tory feminizmi (Muhafazakâr Parti

feminizmi) diyoruz. Trump'ın kızının ya da Sherly Sandberg'in (2013) feminizmi bu tanım altında düşünülebilir; "Vazgeçme. Kendine yaslan-güven" (*Lean In*). Oysa bizim tepkimiz, birbirine yaslan-beraber dayan (*lean out*) olmak zorunda. Bu noktada, yine kendimizi diğer insanlardan ayrı düşünemeyeceğimiz vurgusu çok önemli. Kişisel güçlenme feminizm için oldukça önemli bir sorun. Hareketin tarihi hakkında az çok bilgisi olan çoğu insan, feminizmin yalnızca bireysel kazanımlardan çok daha fazlası olduğunu biliyor. Feminizm hiçbir zaman sadece kendimize yardım etmek anlamına gelmedi. İlk eylemimiz "kız kardeşlerimizi özgürleştirelim, kendimizi özgürleştirelim" oldu. Bunun için hapisaneyeye gidebilirdik. 1970'lerin sonlarında beyaz feministler Siyah Kaplanlar'daki (*Black Panthers*) kız kardeşlerini desteklediler. Diğer kadınlara ne olduğu ile ilgilenmek her zaman feminizmin önemli bir parçasını oluşturdu. Bu yüzden tarih ve kuşaklararası aktarım önemli.

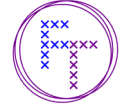
Benim için feminizmin her zaman var olan bir parçası, diğerlerini gözetmeyi (*care*) önemsemesidir. Bizim kuşakta bu önemli bir vurgu oldu çünkü etrafımızda anne olan pek çok kadın vardı. Bu nedenle bazı sorular sormaya başladık. Çocuklarımızı nasıl yetiştireceğiz? Çocuklarımızı yetiştirebilecek iyi bir dünyayı nasıl oluşturacağız? Bu sorular, feminizmin diğerlerini gözetme ve bakım konularını siyasete taşımalarını sağladı –ki siyasetin bu yönde bir katkıya ihtiyacı vardı. Örneğin Britanya'da kültür alanında önemli bir düşünür olan eski sosyalist düşünürlerden Raymond Williams'tan bahsedelim. Williams *Key Words* (Anahtar Sözcükler) adlı kitabında, adalet ve özgürlük gibi kavramlardan bahseder. Ama ilginç bir biçimde, kitapta bakım ile ilgili bir kelime bile yoktur. Bence biz feministler, neredeyse bakım ile düşünmeye başladık. Adalet ve özgürlük kavramları, tabii ki oldukça önemliler, ama bu kavramlar bakım ile bağlantılandırılmak zorunda. Burada soruyu cevaplamaya başladığım noktaya geri dönecek olursak, radikalizm barındırdığı takdirde siyaset asla bireysel olamaz. Her zaman diğerleriyle ilgilenmeyi içerir. Yazdığımız Bakım Manifestosu'nda da bunu vurguluyoruz: Hepimiz birbirimize bağlıyız ve birbirimize ihtiyacımız var. Bu bence aynı zamanda insanları önemseyen feminist tahayyüle işaret ediyor.

Şu anda sağ hükümet milletvekilleri bile “önemseme maskesi” takıyor, önemsiyormuş gibi görünmeye çalışıyor. Bugün şirketler, kelimenin tam anlamıyla köle emeği kullanıyorlar ama sattıkları malları bize farklı şekilde sunuyorlar: Sizi önemsiyoruz (*We care*)! Korkunç olan, sağın ve neoliberal ajandanın aslında ne kadar bizi önemsemediği ve bizi önemseyemeyeceği gerçeği. Örneğin pandeminin başında Britanya’da bakım evlerindeki inanılmaz sayıdaki ölümler çok dehşet vericiydi. Bu yalnızca Britanya’da olmadı ama Britanya’da en kötüsü oldu, muhtemelen ABD’deki kadar kötü. İsveç gibi yerlerde bile aynı şeyin olduğunu gördük. İlk ay yaşlı hastalar test yapılmaksızın, hastanelerin yükünü arttırmamak için, kasıtlı olarak bakım evlerine geri gönderildi. Dolayısıyla, bakım evlerinin neredeyse bilerek enfekte edildiğini söyleyebiliriz. On binlerce yaşlı ve bakıcıları vefat etti. Bakıcılarla bakılanlar her zaman ilişkili düşünülmelidir. Bakıcılar genellikle düşük ücret alan ve değersizleştirilenlerdir. Pandemi sürecinde, yaşlı bakım hizmeti sağlayan önemli sayıda insan gerekli ekipmanlar sağlanmadığı için aramızdan ayrıldı. Bu gerçek bir bakım skandalı (*care scandal*); sürekli üzerine düşünmemiz gereken ve yaş ayrımcılığı ile ilintilendirmemiz gereken bir mesele. Buradaki düşünme biçimi “üretim pek katılmıyorsanız ölseniz de fark etmez” şeklinde. Bunu bu açıklıkla söylemeyeceklerdir fakat açık ki yaşlı bakımını bir sorun olarak göremiyorlar.

Bakım Manifestosu hakkında biraz daha konuşmak ister misiniz? Bu manifesto ne diyor, kime konuşuyor, ne amaçlıyor?

Andreas Chatzidakis, Catherine Rottenberg, Jo Littler’in da dâhil olduğu farklı disiplinlerden dört araştırmacı olarak manifestoyu yazdık. Başlangıçta bir dayanışma ve okuma grubu olarak kuruldu fakat daha sonra burada daha büyük bir potansiyel olduğunu fark ettik. Yayınlama süreci çok hızlı oldu, bence bu bakım konusunda düşünmek için büyük bir ihtiyaç olduğunu gösteriyor. Manifesto iktidarda olan hükümetlerin aşırı umursamazlığı ile başlıyor. Covid-19’dan çok önce de herkesin bildiği, pek çok yaşlının bakım evlerinde ölüme bırakıldığı, bakım evlerinin kaynaklarının elinden alındığı ya da yanlış yönetildiği süreçlerden bahsediyor.

Britanya’da bakım evlerindeki ölüm oranları Almanya’dakine göre %60 daha fazla. Almanya model bir devlet değil ama yaşlı bakımında tutumları daha olumlu çünkü sosyal devlet modelleri neoliberal hükümetlerine rağmen çok fazla yıpranmadı –bizde olduğu kadar değil en azından. Britanya’da ise pek çok düzeyde bakım yokluğu var. Diğer taraftan, genel olarak dünyanın kaynaklarının yağmalanması durumu var. Yüzleştiğimiz korkunç çevre tahribatını durdurabiliriz. Yeni Çevreci Anlaşma’nın (*Green New Deal*) her yerde uygulanabilirliği var, özellikle feminist iktisatçıların katkılarıyla. Neye ihtiyacımız olduğu konusunda pek çok insan uzun zamandır konuşuyordu. Naomi Klein’in Silkelene Manifestosu (*Leap Manifesto*) yeni çevreci anlaşmalardan bahsediyordu mesela. Bunlar yaşanabilir ve sürdürülebilir bir gelecek için dikkat kesilmemiz gereken konular. Bakım Manifestosu da bunlar hakkında.

Kimlik konusuna geri dönelim istiyorum. Kimlik ve politika arasındaki ilişkiyi nasıl görüyorsunuz? “Kimlik politikası” hakkındaki düşünceleriniz nelerdir?

Bu başka bir karmaşık ve incelikli soru. Sanırım hepimiz belli kimliklerle politikaya giriyoruz. Örneğin feminizm kadının toplumsal dünyada ikincil olarak konumlandırıldığı vurgusundan yola çıkar. Sol ve sosyalist politikayla ilgilenenlerin bile, genellikle ya aile geçmişleri ya da solun sorunsallaştırdığı bağlamlarla ilişkileri nedeniyle solla ilişkilendiğini söyleyebiliriz. Ancak bizi siyasete sürükleyen şeyin temel olarak ne kimlik ne de sömürü olduğunu, daha çok belirli bir zamanda belirli bir sosyal çevreye dâhil olmak olduğunu söyleyen Alan Sinfield’e katılıyorum ve sık sık alıntılarım. Feminizm neden 60’lı yılların sonunda ortaya çıktı? Kadınlar erkeklere artık yeter dediği, genel olarak ırkçılık ve sömürgeciliğe karşı mücadeleler o dönemde güç kazandığı ve özellikle ABD’deki yurttaş hakları hareketleri güçlendiği için. Kadınlar bu mücadelelere katılımları aracılığıyla, söz konusu mücadelelerin içinde ya sürekli olarak susturulduklarını ya da görmezden gelindiklerini fark ettiler. Kadınlar sol mücadelelerin içinde seslerini çıkardıklarında ve görünür olduklarında Britanya’da Sheila Rowbotham ya da Amerika’da Ellen Willis örneklerinde olduğu gibi gerilim oluşuyordu.

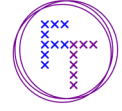

Kadınlar bu yaklaşımın doğru olmadığını şaşırarak anladılar; herkesin özgürlüğü için mücadele edilen bir mecrada kadınlar dışlanıyor... Eminim Türkiye’de de buna benzer durumlarla, tabii ki Kürtler ve şüphesiz diğer konularla ilgili olarak da karşılaşıyorsunuzdur.

Bizi politikaya dâhil olmaya sevk eden pek çok şey anın heyecanı ile ilişkilidir. Şimdi pek çok insanın, sadece siyahlar olmasa da özellikle siyahların, Siyah Hayatlar Değerlidir hareketi aracılığıyla politikaya gireceklerini düşünüyorum. Örneğin Donald Trump’ın başkan seçilmesi de birçok insanın siyasete girmesine neden oldu. Açıkça cinsiyetçi ve küstah olan bu politikacıya karşı feministlerin önderliğinde devasa bir seferberliğin aciliyeti doğdu. “Amerika’yı Yeniden Büyük Yap” (*Make America Great Again*) sloganı neden Amerika’yı yeniden büyük yap sorusunu sormamıza neden oluyor. Zaten Amerika dünya için fazla büyük ve çoktandır öyle. Zaten büyük olan bu şeyi neden daha büyük yapmaya çalışıyoruz? Herkesi diğerleriyle karşı karşıya getirme fikri sonunda her zaman daha az güçlü olana değil, daha güçlü olanlara yarayacak bir saçmalık! Absürt bir anlayış ve siyaset yapma biçimi.

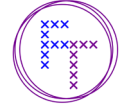
Demek istediğim şu; yukarıdaki örneklerde de görüldüğü gibi siyasete içerisinde bulunduğumuz politik gündemin de etkisiyle farklı nedenler neticesinde girebiliriz. Bu nedenle, ben kimlik karşıtı değilim. Kimlik kim olduğumuza dair bir algıya sahip olmamızı sağlıyor. Bu anlayış olmasa, bu metalaştırıcı dünyanın bizi manipüle etmesi, kim olduğumuzu bize satması daha kolay olurdu. Dünyada dayanacağımız, güç alacağımız, kendimizi konumlandırabileceğimiz ne var? Nereden geldiğimizi ve geçmişimizi anlamak önemli, fakat sonra diğer insanlara bakmak da... Bir tür kimlik algısına [aidiyet] sahip olmak önemli. Ama aynı önemde ve hayati olan yaşadığın anda hangi mücadelenin daha ilerici bir potansiyeli olduğuna bakmaktır. “Bu harekette yaşamın anlamına daha fazla katkıda bulunabilecek ne var? Neden dünyadayız?” gibi sorularının cevabı bağlama bağlı.

Bağlam ve toplumsal çevrenin önemine dönecek olursam, 1960’lar ve 1970’lerin

başlarında Britanya’da ve diğer pek çok yerde daha fazla eşitlik vardı. Biz çevremizde belli bir eşitlik görerek başladık, ancak eşitliğin getirdiği güvence herkes için sağlanmamıştı. Bu bağlam pek çok mücadeleye yol açtı. Fakat sağın Britanya ve ABD dâhil dünyanın pek çok yerinde iktidara gelmesiyle –1980’lerde Margaret Thatcher ve Ronald Reagan ile– insanlar geçim derdine düşerek mücadele etmek yerine savunmada kalmak zorunda bırakıldılar. 1980’lerde radikal yerel yönetimler yoluyla birçok olumlu sonuç aldık. Pek çok barış mücadelesi ve daha başka benzer mücadeleler oluştu. Fakat, aynı zamanda da ilerici politikaları destekleyen yapılar sağcı siyasetçiler tarafından sistematik olarak saldırıya uğradı. Sendikalar saldırıya uğradı, yerel topluluklara maddi destek azaldı. Bu süreç hayatta kalmak dışında herhangi bir şey düşünmeyi gitgide daha zor hale getirmeyi amaçlayan sistematik bir girişimdi. Yeni alanlar ancak 1990’ların başındaki küreselleşme karşıtı mücadelelerde ortaya çıkabildi. Buradan hareketle söyleyebileceğimiz gibi, toplumsal hareketlerde her zaman inişler ve çıkışlar vardır. Siyasi partilerden örnek verecek olursak, Britanya’da İşçi Partisine değinebiliriz. Birçoğumuz, olağanüstü bir şekilde İşçi Partisi’nin lideri haline gelen radikal solcu Jeremy Corbyn sayesinde yeniden canlandık ve heyecana kapıldık. Ancak sonu hüsrana kapıldık. Ya da ABD’de Alexandra Cortez...Gerçekten heyecan verici başka isimler de var. Bugün sıklıkla etnik azınlık ve siyahların sesi gidişata artık daha fazla katlanamayacaklarını söyleyerek öne çıkıyor. Bu nedenle, politik mücadelelerde her zaman kimliğinin farkında olmak ancak asla bununla yetinmemek gerekiyor. Aksi takdirde, ilerlemek mümkün değil. Kimliğimizin farkında olma halini, herkes için daha adil bir dünyayı nasıl yaratacağımızı düşünme noktasında genişletebiliriz.

Radikal Mutluluk: Kolektif Sevinç Anları (Radical Happiness: Moments of Collective Joy) adlı kitabımızda günümüzde distopik düşüncenin kendi başına siyasi bir eyleme dönüşmesi eğilimine karşı uyarıda bulunuyorsunuz ve Wendy Brown’ı da izleyerek, mevcut muhalif siyasi kimliklerin bireysel kırılabilirlik, mağduriyet ve kendini koruma ihtiyacı etrafında inşa edildiğini söylüyorsunuz. Bunun nedenlerini ve ütopyik hayal gücü

üzerindeki etkisini biraz açabilir misiniz?

Neyin mümkün olabileceğine dair daha geniş kapsamlı bir tahayyül öneren radikal düşünceye sahip insanlardan her zaman etkilenmişimdir. Bu noktada, sosyalist tarihi düşündüğümüzde sık sık 19. yüzyılın sonlarına geri dönüyoruz ve görüyoruz ki E.P. Thompson gibi tarihçiler William Morris hakkında ve Sheila Rowbotham da Edward Carpenter hakkında yazmışlar. Ufku çok geniş olan insanlar bunlar. Öte yandan, ne yazık ki politik hareketler ve siyasi partilerde çoğu zaman dar görüşlülük olabiliyor, anlaşılır nedenlerle. Buna feminist hareket içerisinde bir örnek verebiliriz: Andrea Dworkin ve Catherine Mackinnon önderliğinde pornografi karşıtı hareketin yükseliş biçimi.

Feministler haklı olarak, başından beri kadına yönelik şiddet konusunda endişeliler, ki bu can alıcı bir konu. Her zaman şiddet hakkında düşünmek zorundayız, ancak şiddetin kaynakları üzerine de düşünmemiz gerekiyor. Oysa Dworkin ve MacKinnon için kadına yönelik şiddet yalnızca cinselliğin bariz temsillerine indirgenmişti. Şiddetin nedeni pornografiydi. Bunun çok dar bir bakış olduğunu düşünüyorum. Pornografinin çeşitleri ve çeşitliliğini düşünmeye alışkın olmamaları bir yana, “pornografi nereden geliyor?” sorusu da sorulmuyordu. Onlara göre, pornografi kadın bedenlerinin sömürülmesiydi ve bu en geniş çeperli sömürüydü. Halbuki, kadınların ailede ve işte sömürülmesi, kadınların yaptığı bakım işlerinin değerinin düşük görülmesi, bakımın çoğunlukla düşük ücretli bir faaliyet olduğu gerçeği gibi hususlar da hayati, sadece pornografi değil. Sorunların kaynağı olarak sadece pornografiyi düşünmek onu yalnızca ahlaki bir mesele haline getirir; ki bu genellikle sağ politika ile uyumludur. “Anti-pornografi feminizm” bu anlamda sağ ile ittifak yaptı. Çoğumuz için bu, her şeyin birbiriyle bağlantılı olduğunu görebileceğimiz daha radikal bir hayal gücünü kullanmayı reddetmenin bir örneğiydi. Korunmaya ihtiyaç duyduğumuz şey hiçbir zaman tek bir şey değildir. Eğer öyle olsaydı, o tek sorun çözüldüğünde her şey yoluna girerdi. Her zaman çok daha büyük bir hikâye vardır. Yalnızca kurban hakkında konuşursak, genellikle büyük

hikâyeyi gözden kaçıırız. Daha büyük hikâyeleri görünce hayal gücü daha büyük çözümler bulmak için çalışır. Bu yüzden ütopye gibi görünen şeyler farklı ve daha iyi olabilir.

Bu nedenle, *Radikal Mutluluk* adlı kitabımda ütopye anlara bakıyorum. İkinci dalga feminizm kesinlikle ütopye bir hareket olarak başladı. Her şeyi dönüştüreceğimiz iddiasıyla başladık. Hayatımızdan başlayarak, evdeki bakım işleri ve çocuk bakımında erkek ve kadın ve yardım edebilecek kim var ise herkesin elinden geleni yapmasını istedik. Kadınların her yerde olduğu, daha çok kaynağa sahip olabilecek topluluklar istedik. Kadın ve erkeğin her yerde daha iyi bir dünya yaratmak için beraber olduğu bir dünya arzuladık. Söyleşinin başında da dediğim gibi, toplumsal dönüşüm her zaman istediğimiz bir şey. Mağduriyet üzerine yoğunlaşmak genellikle bizi dönüşüme götürmez. Ancak bazen de götürebilir. Örneğin petrol borularının yerleştirilmesine karşı harekette Amerikan Kızılderililerinin mücadelelerini düşünürseniz, toprağın öneminden, hepimizin toprağa nasıl bel bağladığımızdan bahsettiklerini görürsünüz. Bunu yaparak daha kapsayıcı ve açık bir siyaset geliştirdiler. Eminim Siyah Hayatlar Değerlidir hareketi de “sürekli polis tarafından vurulmak istemiyoruz” dan daha fazlasını vurgulayan bir hareket olarak genişleyebilir. Farklı bir dünya yaratmak için barış içinde ve bizim için sağlanmış kaynaklarla yaşamak istiyoruz. Hepimiz önemliyiz ama bazılarımız dünyada gelişme olasılığından en çok dışlanmış olanlarız.

Bu güzel söyleşi için çok teşekkür ediyorum. Son olarak eklemek istediğiniz bir şey varmı?

Kendimi her zaman birçok açıdan şanslı hissettim. Örneğin 20’li yaşlarımda başında anne olurken feminizm etrafta olduğu için. Şu an bakım hakkında yazarken de bir şekilde dönemin ruhunu yakaladığımızı düşünüyorum. Pandemi sürecinde bakımın gerçekten gündemde olduğu bir dönemde yaşıyoruz. Bakımın merkezde olduğu daha ütopye ve yeşil bir gelecek hayal ediyorum. Ancak burada yalnızca çocukların ya da yaşlıların ihtiyaçlarını karşılamak

anlamında bir bakımdan bahsetmiyorum. Kavramın daha geniş anlamdaki kullanımını kastediyorum. İlgili bir dünyada, birbirini önemseyen topluluklara, toplumlara sahip olmak zorundayız. Burada kavramı birbirimizi ve dünyayı gözetme, dünyada ne olduğu ile ilgilenme ve yaşanabilir bir dünya yaratmak için çabalamak anlamında kullanıyorum. İyi bir hayatın tüm biçimlerinden, sürdürülebilir tüm yaşamlardan dışlanan tüm insanları gözetme. Zar zor yaşayan tüm insanlarla ilgilenme. Gözetme ve bakım bizim için, benim için, ilerleyeceğimiz, çevreci geleceğimizi bulacağımız ve onu yaratacağımız yolun tam kalbinde duruyor.

KAYNAKÇA

Crenshaw, K. (1989) Demarginalizing the Intersection of Race and Sex: A Black Feminist Critique of Antidiscrimination Doctrine, Feminist Theory and Antiracist Politics. *University of Chicago Legal Forum*, 1989(1): Article 8.

Hakim, J., Chatzidakis, A., Littler, J., Rottenberg, C. ve Segal, L. (2020) *The Care Manifesto*. Londra: Verso.

Sandberg, S. (2013) *Lean In: Women, Work and the Will to Lead*. New York: Borzoi.

Segal, L. (2014) *Out of Time: The Pleasures and the Perils of Ageing*. Londra: Verso.